Martin Luther: Glasnik reformacije

Malo je ljudi dobilo toliko puno: pokuda i pohvala, prokletstva i blagoslova, mržnje i slave, te napisanih članaka i knjiga kao Martin Luther. Ovaj je bivši redovnik, propovjednik i profesor teologije u Wittenbergu ostavio dubokoga traga na razvoju kršćansko-reformacijske nauke, religioznosti i društvenih odnosa. U ovomu ćemo članku predočiti pogled na život i nauk glasnika reformacije.

Pogled i pregled

Luther je rođen 10. studenog 1483. u Eislebenu, a umro je 18. veljače 1546. u istom mjestu. Potjecao je iz dobrostojeće radničke obitelj (prerađivača bakra), koja je imala seoske korijene, od oca Hansa i majke Margarete. Otac je bio predan želji da sinu osigura dobro školovanje i nadao se da će postati odvjetnik. Luther je nakon završenog fakultetskog školovanja (opći filozofsko-humanistički studij), 1505. započeo pravne studije. Vrlo se brzo odlučio za redovništvo, unatoč roditeljskom protivljenju, pridružuje se augustijancima u Erfurtu 17. srpnja 1505. Nakon zastrašujućega iskustva kada je, nedaleko od njega, udario grom donio je konačnu odluku za redovništvo. Nakon što je rukopoložen (1507.), za svećenika Rimske Crkve, započinje teološke studije. Diplomirao je iz biblijskih, a 1512. i doktorirao iz biblijskih studija u Wittenbergu (ustrojen 1502.), potom preuzima profesuru od 1511. do 1546., tj. do kraja svoga života.

Revno je slijedio samostanska pravila u nadi da će mu ona pomoći oko spasenja. Tijekom tog vremena prolazio je različite unutarnje sukobe i borbe koje su bile dijelom njegovih propitivanja, i potrage za istinom glede spasenja ljudske tj. njegove duše. Predstavljao je svoj red u Rimu 1511., a taj će posjet ostaviti velikoga i dubokoga traga, te će početi mijenjati sliku o Rimskoj Crkvi. Nakon što je uočio izraženu svjetovnost i mito koje je prevladavalo u središnjici započinje njegova postupna promjena prema papinstvu. Od 1514. bio je propovjednik u Wittenberškoj gradskoj crkvi, a tri je godine bio i augustijanski vikar.

Lutherovi su značajni radovi: »95 teza« (1517.), »Lutherov duži katekizam« (1529.), »Lutherov kraći katekizam« (1529.), »O slobodi kršćanina« (1520.), »O ropstvu volje« (1525.) itd. Najznačajniji mu je prijevod Biblije na njemački jezik, prvo je samostalno preveo Novi zavjet 1522., a potom uz suradnike 1534. cijeli prijevod. Prijevod je napisan na tadašnjem govornom jeziku, te je postavio temelje ujedinjenoga i standardnoga njemačkoga jezika.

Luther se je oženio 1525. za Katarinu von Bora (1499. – 1552.). S tom je bivšom časnom sestrom imao šestoro djece, i živio u braku do svoje smrti.

Njegov se nauk i religioznost treba promatrati iz ugla srednjovjekovnoga latinskoga kršćanstva. Lutherova se teologija razvijala na pobuni protiv nepravilnosti te, kako je on smatrao, napuštanja izvornoga nauka Gospodina Isusa Krista i apostola. Značajno mjesto u razumijevanju zauzimaju i društveni odnosi te posebno sukobi plemstva i njihove autonomaško-materijalne nakane, suprotstavljene političko-materijalnim potrebama te rigidnosti Rimske Crkve toga doba. Iako postoji i više slojeva duhovno-društvenih odnosa ovi se ne smiju izgubiti iz vida jer pomažu pri razumijevanju njegova života i nauka.

Razlog nezadovoljstva

Pokretač je njegova nezadovoljstva bila prodaja oprostnica (indulgencija). Tu su bile pismene potvrde koje su se prodavale za određeni iznos novca, a s kojima se moglo kupiti odrješenje od grijeha. Prema službenom tumačenju, kroz oprostnice se daje Božji oprost od grijeha, tamo gdje je krivnja za grijehe već oproštena. Indulgencije je uvela Rimska Crkva dok Pravoslavne Crkve nisu imale takav običaj. Pravi je razlog, zbog kojega je poslan naputak iz Rima po njemačkim pokrajinama o prodaji indulgencija, bio sakupljanje novca za obnovu bazilike Sv. Petra. Velebne građevine koja može primiti šezdeset tisuća ljudi. Službeni je razlog bio prikupljaje novca za obranu od muslimana. Glavni je prodavač bio Johann Tetzel, inkvizitor i dominikanski propovjednik, poznat po sloganu: »Kad novčić u košaricu upadne, duša iz Čistilišta u Nebo odleti!« Način je prikupljanja novca bio jednostavan i učinkovit. Prodavajući oprostnice osoba je mogla dobiti otpust za grijehe (od manjih do teških kao npr. ubojstvo). Baš kad su mnogi pomislili, kako će se jednostavno riješiti svojih opačina a košarice biti pune dukata, dogodio se neočekivan obrat.

Prodaja je oprosta grijeha za novac kap koja je prelila čašu. Po Lutherovom mišljenju već se duže vrijeme, a suprotno kršćanskom naučavanju, događaju neprimjereni postupci, koji su uzeli velike razmjere. On već neko vrijeme ispisuje teze, te konačno dolazi do devedeset pet. U večer pred blagdan Svih Svetih (31. studenog 1517.), kada je promidžba za skupljanje novca bila u punom jeku, na vrata je dvorske Crkve zabio teze. Bio je to uobičajen način poziva na društvenu raspravu. Vrlo je brzo započelo tiskanje i širenje teza, a oduševljenje ovim nastojanjima obuzeti će mnoge. Luther će postati, od predanog sina Rimske Crkve, jedan od njezinih najljućih protivnika; za to je velikim dijelom kriva institucija na čijem je čelu bio Papa, a za kojega je Luther tvrdio da je antikrist.

Društveno-duhovne okolnosti dobro je opisao Lindsay: »Njegova nazočnost (Johanna Tetzela op.a.) nije bila dobro prihvaćena od plemstva, klera ali i ljudi. Plemstvo ga nije voljelo budući je sakupljao ogromne količine novca, i sve slao u Rim. To je osiromašivalo zemlju, a neko plemstvo mu nije dozvoljavalo da dođe na njihovo područje sve dok nije obećao dati im dio od zarade. Kler ga nije volio zbog toga što gdje god bi došao ljudi su postajali pokvareniji. Prodavao je oproste zbog ubojstva neprijatelja za sedam dukata, oni koji su željeli opljačkati crkvu bilo im je oprošteno za devet dukata, dok bi ubojstvo; oca, majke, sestre ili brata bilo oprošteno za samo za četiri dukata. Ljudi i žene koji su kupili indulgencije očekivali su oproštenje za ono što su kupili, tako je kriminala bilo na pretek, dok prodavač oprosta nije otišao. Obični su ljudi, također, prigovarali jer je stvarao nerede i mnoštvo skandala. Ispred sebe je slao ljude, čudno obučene, oholog ponašanja koji su išli po ulicama i putovima, te naviještali njegov dolazak te bahato zborili o prednostima oprosta grijeha koje će dobiti od njega. (...) Luther je već duže vrijeme promatrao Tetzela, a njegovu pravednu dušu ljutilo je da mu plemstvo i biskupi, unatoč pismima i prigovorima dozvoljavaju da ide po biskupijama. On je propovijedao protiv Tetzela i indulgencija, ali svejedno je prodavač oprosta došao. Na kraju je Tetzel došao do Jüterbogka, nedaleko od Wittenberga, a Luther koji je bio već tada poznati i veliki propovjednik te slovio za mudrog profesora na Sveučilištu u gradu, nije više mogao izdržati. Napisao je devedeset i pet teza protiv indulgencije te ih pribio na crkvena vrata. U njima je iznio mišljenje da ukoliko ima mjesta za Tetzela i njegove karte oprosta u Crkvi, tada nema mjesta za Luthera i njegovo vjerovanja što je grijeh te kako ga Bog oprašta. Cijela je Njemačka tinjala ozlojađenošću protiv Rima i indulgencija. Iskra bi uzrokovala plamen, teze su zapalile vatru, i reformacija je započela.« (»Reformacijski priručnik«, str. 14 – 15.)

Postupak izopćenja

Lutherova nastojanja oko reforme nisu naišla na odobravanje kod poglavnika – rimskog biskupa, Pape. Postupak je protiv Luthera poveo papa Leo svojom bulom »Exsurge Domine«. Za krajnju je posljedicu imao sudski progona i moguću smrtnu kaznu. Papa mu je dao šest dana da se pokaje i podredi njegovoj vlasti, ultimatum je istekao 27. studenog 1520. Luther je dobio izvorni dokument, te ga zajedno s Kanonskim zakonom spalio 10. prosinca 1520. Spaljivanje je upriličeno nakon povorke profesora, studenata i naroda, a imalo je posebno značenje. Spaljivanje Bule da ne priznaje njezin sadržaj i vlast Pape nad sobom, a Kanonskog zakona da Rimska Crkva ne može imati političku vlast na tomu području, te se mora provoditi zakoni države, a ne Rimske Crkve kao mjerilo društvenih odnosa. Bulom »Decet Romanum« 3. siječnja 1521. proglašen je heretikom, zajedno sa svima koji ga slijede ili mu na bilo koji način pomažu. Tada zaočinje teško ali i slavno vrijeme za Luthera. Tijek povijesti zapadne civilizacije i Rimske Crkve više neće biti isti. Ovaj će redovnik uz Božju i pomoć plemenitaša, suradnika, podupiratelja i naroda pokrenuti reformaciju, a ona će donijeti korijenite duhovne i društvene promjene; ne samo u njemačkim zemljama nego u Europi, a poslije i drugdje.

Nauk

Luther je bio plodan propovjednik, pisac i učitelj tj. profesor teologije. Mi ćemo istaknuti nekoliko natuknica iz njegova širokoga nauka.

Lutherov je svoj pogled o bitnosti nauka ovako sažeo. »Očita je velika razlika između nauka i života, kao što je razlika između neba i zemlje. Život može biti nečist, grješan i nedosljedan; ali nauk mora biti čist, svet, ispravan, nepromjenjiv. Ne smije se niti slovo ispustiti. Ipak, veći dio života može ne ispuniti zahtjeve nauka. To je zato jer je nauk Riječ Božja i Božja istina; dok je život, djelomično, ono što mi činimo. Bog će biti strpljiv, s ljudskim moralnim padovima i nesavršenošću te ih oprostiti. Ali ne može i neće trpjeti čovjekovo izokretanje ili uništavanje nauka. Jer nauk uključuje njegovo veličanstvo i božansko veličanstvo.« (»The Book of Concord«)

Luther je prolazio kroz različite etape te svoj nauk oblikovao na temelju katoličko-biblijskoga nauka uz razvoj koji je bio uvjetovan njegovim sazrijevanjem, i okolnostima u kojima se je našao. Jedan je od najočitijih primjera njegov odnos prema vrhovništvu, i njezinom poglavaru. Tako je od predanoga i poslušnoga sina Rimske Crkve i Pape, postao njihov žestoki kritičar.

Luther teološko i duhovno oblikovanje dobiva na biblijskima proučavanjima i pripremama koja će ostaviti trajnoga pečata na njegovomu životu i službi. Biblijsku profesuru započinje predavanjima o Psalmima (1513. – 1515.), potom iz Rimljana (1515. – 1516.), Galaćanima (1517. – 1518.), Hebrejima itd. Upravo će te godine i proučavanje Biblije biti presudni u njegovomu duhovnomu buđenju, oblikovanju, i kasnijemu nauku. »Iako je njegovo propovijedanje uvijek uključivalo 'alegorijske' usporedbe, Luther je poveo hermenautično-egzegetsku korijenitu promjenu u biblijskima proučavanjima tako što je napustio četveroslojnu analizu Pisma, koja je prevladavala tijekom srednjega vijeka, te je uvijek tražio 'tekstualno-proroštvo' odnosno smisao teksta. Za njega je to značilo da su proroštva glede Krista bila okosnica Staroga zavjeta. Njegova su načela tumačenja usredotočena na različitost između osuđujućega zakona i života obnavljajućega evanđelja, s naglaskom na spasenju u Kristu.« (»The Encyclopedia of Protestantism«, str. 1120.)

Temelj je njegovog naučavanja spasenje ljudske duše tj. čovjeka pred Bogom po vjeri u Gospodina Isusa Krista, a neovisno od dobrih djela. Postoje šest temeljnih dijelova

Lutherovog pogleda na spasenje. Prvo je opravdanje, kao djelo Riječi Božje, po kojemu Stvoritelj stvara novoga i duhovnoga čovjeka kroz opravdanje od grijeha darovano Kristovom pravednošću vjernicama. Drugo je vjera kao povjerenje Kristu, njegovoj smrti i uskrsnuću kao izvoru oproštenja od grijeha. Treća je sigurnost za vjernike i njihovo spasenje na temelju obećanja sadržanoga u milosti (Božja riječ u usmenomu, pismenomu, i sakramentalnomu obliku). Četvrto je prepoznavanje da Božja riječ u potpunosti opravdava vjernike pred Bogom iako su griješili tijekom života. Peto je primjena ovoga evanđelja samo na one koji su se pokajali. Šesto je život, na temelju Božjih zapovijedi, u plodovima vjere. (izv. »The Encyclopedia of Protestantism«, str. 1120.)

Lutherov se odnos prema Bibliji često krivo tumači, tj. kao da je odbacio predaju i crkveno učiteljstvo te stvorio nauk o svetopisamskoj dostatnosti glede vjerskoga nauka. Nauk je o dostatnosti Svetoga pisma – u pitanjima vjere – već postojao u srednjemu vijeku. Luther je ovaj nauk istaknuo, posebno glede odnosa predaje, učiteljstva i odnosa prema Bibliji. On je prihvaćao Bibliju kao najveći i konačni autoritet i korektiv koji pomaže održati duhovnu ravnotežu i ostati na putu pravovjerja. Luther ne odbacuje tradiciju i crkveno učiteljstvo nego potiče da se sve provjerava na temelju Biblije. Primjer koji potkrepljuje izneseno. Nauk o klanjanju Mariji ima dugačku tradiciju te snažnu podršku kod učiteljstva. No, biblijski nauk izričito brani bilo koji oblik bogoštovlja ili molitve upućene ikomu drugomu osim trojednomu Bogu: Ocu, Sinu i Duhu Svetomu. Biblija kao duhovni korektiv usmjerava na ispravno bogoštovlje, i pravovjerje te pomaže odbaciti krivovjerja iz predaje i pročišćava nauk učiteljstva.

Luther je naučavao da postoje dva sakramenta tj. sveta čina ili Božja znamena: Krštenje i Večera Gospodnja. Krštenje je bitno za spasenje i zbog toga se djeca moraju krstiti. To potvrđuje i teologiju saveza po kojoj je Bog začetnik spasenja i kroz vidljive tj. svete čine udjeljuje spasenje. »Krštenje je savez u kojemu Bog potvrđuje čovjeku doživotno oproštenje grijeha, te ga u isto vrijeme postavlja na crtu borbe protiv grijeha.« (»Dictionary of the Reformation«, str. 190.) Večera Gospodnja je sveti čin koji prati vjernika kroz njegov vjernički život. Kroz ovaj sakrament vjernik utvrđuje vjeru i zajedništvo s Kristom, i vjernicima. Glede Večere Gospodnje naučavao je stvarnu Kristovu nazočnost u elementima. Iako kruh i vino ne mijenjaju svojstva, tj. ne postaju stvarno tijelo i krv Kristova (pretvorba-transupstancijacija), Krist je nazočan iznad, u, te ispod kruha i vina pa se govori o konsupstancijaciji. A kao analogiju je za taj svoj nauk koristio Kristovo utjelovljenje, pa tako Logos-Riječ postaje tijelo iz Ivana 1, 1 – 18.

Lutherov je nauk o odnosu Crkve i društva bio na tragu »cezaropapizma« ali u blažem obliku nego što je to kod pravoslavlja. Za razliku od pravoslavlja koje je u službi svjetovne, a ponegdje i bezbožničke politike Luther je naučavao o razlici dva kraljevstva. Prvo je Božje, a drugo zemaljsko, a crkva, koja ima svoje poslanje te je dio Božjeg kraljevstva, treba sudjelovati i živjeti u zemaljskom kraljevstvu. Za njega je svjetovna politika zadužena za održavanje reda i očuvanje kršćanskog poretka, a Crkva treba ostati u svom temeljnom svetopisamskom poslanju. Crkva je zajednica vjerujućega naroda koja sluša svoga Pastira tj. Krista, a načelo je piramidalnoga eklezijalnog ustroja odbacio. Istinska je zajednica nevidljiva tj. duhovna, a samo su po istinskoj vjeri ljudi Crkva Isusa Krista. Luther nije bio protiv institucionalne Crkve, nego je naučavao da njezina vanjština mora izlaziti iz njezine duhovno-vjerske stvarnosti.

Lutheru se često prebacuje da je svojim naukom o spasenju po vjeri zanemario pa čak i odbacio djela, i time obezvrijedio dotadašnji nauk. Ipak, nauk o spasenju po vjeri ne odbacuje djela kao znak vjere, nego ih ne povezuje s uvjetom za spasenje. Jednostavno rečeno: dobra

vjera rađa dobra djela, a djelima se ne može postići spasenje duše i vječni život. »Sigurnost da su nam grijesi oprošteni oslobađa nas od grijeha, kako bi se mogli boriti protiv grijeha. Ova borbena sloboda od grijeha vodi srce na spontano djelovanje kada vidi ono što je istinski dobro u skladu s voljom Božjom. Vjernici više nisu pod Zakonom, nego drže Božje zapovijedi. To im omogućuje da se oslone na Božju ljubav prema drugima, te postanu 'drugi Krist' svomu bližnjemu, čineći im dobra u sakramentalnomu načinu. Kao što Lutherova ekspozicija Dekaloga pokazuje, njegova je etika biblijski utemeljena, ali ne postaje oblik zakona.« (»Dictionary of the Reformation«, str. 190.)

Seljačka buna

Razlog je za nezadovoljstvo seljaka bio uvjetovan teškim životnim okolnostima: velikom bijedom, siromaštvom, nepravdama i teškoćama. Pobune su se javljale i ranije, a kao i tada krvavo su ugušene. Seljačka buna iz 1524. posebna je po tomu što je imala evanđeosku, a ne samo ekonomsku pozadinu. Bilo je to i vrijeme kada se evanđeoski nauk te ideali: bogoljublja, bratstva, pravde, ravnopravnosti i ljubavi žele prenijeti na sve slojeve društva. To su temelji na kojima je stajao i poučavao Luther, ali koje nije bilo lako prenijeti u život. Razloga je više, a ključan je materijalna pohlepa vladajućih slojeva.

Nerede i pobunu potaknuo je Thomas Münzer (1489. – 1525.). Njega se opisuje kao: revolucionarni rimokatolik, bivši lutherov suradnik, utemeljitelj anabaptizma, promicatelj radikalno-antisocijalno-revolucionarno-anarhističkog oblika reformacije, lutajući propovjednik mistično-subjektivno-emocionalno-apokaliptičnog oblika biblijskog kršćanstva, obrazovani propovjednik, spisatelj, prosvjetitelj i karizmatični vođa seljaka. Posebno je slavljen od marksista kao začetnik revolucionarno-komunističkoga pokreta koji će se očitovati u, sad već propaloj, marksističkoj revoluciji i komunističkom totalitarizmu. Pogubljen je, kao organizator i vođa pobune, 27. svibnja 1525. u Mϋnhlausenu.

Početni zahtjevi seljaka, sažeti u »Dvanaest članaka«, utemeljeni su na biblijsko-društveno-ekonomskim promjenama. Luther je ispočetka s naklonošću gledao na zahtjeve te je posredovao između seljaka i vlastele. Njegovi savjeti nisu bili prihvaćeni i došlo je do oružanoga sukoba. Velikaši su s vojskom savladali pobunu, i pobili pedesetak tisuća seljaka, a na tisuće osudili i osakatili. Luther je stao na stranu vlastele i bio protiv seljaka, a kao »nagradu«, pored sramote i mrlje na službi, vlastela je pokušala svaliti krivnju na Luthera za nerede.

»Ova je katastrofa imala užasan učinak na reformaciju. Mnogi plemići su svalili krivnju na Luthera i činili su sve kako bi unazadili njegov rad. Reformacija je izgubila dosta od svog značaja među siromašnom klasom jer su smatrali da su ih Luther i srednja klasa napustili i stoga su se priklonili anbaptističkoj neumjerenosti koja je bila štetna za religiju u to vrijeme. I sam Luther je izgubio hrabrost i povukao mnoga mišljenja koja je prije imao. Svi su ovi događaji unazadili reformaciju. Neki su čak smatrali da će Seljačka buna i Lutherov gubitak hrabrosti predati budućnost iz Lutherovih i njemačkih ruku u ruke Švicarske i Zwinglija.« (»Reformacijski priručnik«, str. 36 – 37.)

Kraj zemaljskog putovanja

Na svoje je posljednje putovanje krenuo 23. siječnja 1546., iako narušenoga zdravlja, u svoj rodni grad. Razlog je tog putovanja bio posredovanje oko nesuglasica i sukoba dva plemića. Nakon što je nesuglasicu riješio zdravlje mu se je naglo pogoršalo. Svoje je posljednje riječi izgovorio Justu Jonasu i Michaelu Caeliusu koji su ga pitali: »Želiš li umrijeti čvrsto stojeći

na Kristovoj, i nauci koju si poučavao?«, odgovorio je, »Da!« Prije smrtnog izdaha napisao je: »Mi smo prosjaci! To je istina.« Umro je u rodnom mjestu 18. veljače 1546. Tijelo mu je prevezeno do Wittenberga uz pratnju tisuća ljudi koji su mu odavali počast. Pokopan je, ispod propovjedaonice s koje je često propovijedao, 22. veljače 1546. u Dvorskoj crkvi u Wittenbergu na koju je pribio svoje teze.

Luther nema status protestantskoga sveca jer je reformacija odbacila religiozni, a kasnije i politički kult ličnosti! Odgajan je i živio u duhu srednjovjekovnoga, hladnoga i rigidnoga, rimokatoličkoga društva. Tada je hladnoća, i kažnjavanje bio temelj odgoja, a legalizam, i trapljenje tijela temelj religioznosti. On je bio čovjek svoga vremena, sa svim dobrim i lošim odlikama. Ipak je spremno ustao protiv nepravde, i míta društva te krivovjerja toga doba, pa je zbog toga postao i ostao ono što jeste – jedna od središnjih osoba suvremene zapadne civilizacije i reformacije.

Autor : Branimir Bučanović

Izvori:

- David B. Barrett, »The Encyclopedia of Christianity«, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids 2003.
- Diarmaid MacCulloch, »The Reformation«, Viking Penguin, New York 2004.
- Donald K. McKim, »Encyclopedia of the Reformed Faith«, Westministers/John Knox Press, Louisville 1992.
- Klaus Ganzer, »Dictionary of the Reformation«, The Croassroad Publishing Company, New York 2004.
- Hans J. Hillerbrand (editor), »The Encyclopedia of Protestantism« (vol. 3), Routledge, New York 2004.
- T. M. Lindsay, »Reformacijski priručnik«, Daba Copy centar, Zagreb 2017.

Mrežni izvori:

- »The Book of Concord« (The Confessions of the Lutheran Churches), www.bookofconcord.org
- »Encyclopedia Britannica«, www.britanica.com
- Ligonier Ministries«, www.ligonier.org
- 500 Jahre Reformation Martin Luther, www.luther.de
- Wikpedia, en.wikipedia.org/wiki/Martin_Luther